

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta pa 1 gold. 30 kr.

Tečaj IV.

V Ljubljani 1. avgusta 1864.

List 15.

Naj starje ljudske šole na Kranjskem.

Pač ni napačno, da se je pri nas začelo tudi v šolsko zgodovino dalje nazaj ozirati; kolikor so naši predniki za šole skerbili, to je v stanu tudi zdaj še mlajše spodbudovati. Dopisnik iz Ribnice je v 14. listu „Uč. Tovarša“ govoril o starosti ribniške šole, pa je še daleč zad zaostal memo tega, kar se o tej šoli nahaja starega spomina; že l. 1407. je namreč tista imenovana. Neki Burkhard Zeng, katerega stric je bil pisar pri Frideriku, ortenburskem knezu in potem farman na Kočevski Reki, kateri je bil pa pozneje sam župan v svoji domovini v Mindelhajmu na Bavarskem, piše v svojem letopisu: „Ko se je štel 1407, sem prišel iz Mindelhajma čez Kranjsko goro na Kranjsko, v Radolico, Kranj, Ljubljano; v Ribnici ondi sem bil 7 let, in sem hodil v šolo; in sem bil na hrani pri nekem teržanu, ki se je imenoval Hans Schwab. Gotnica na Reki je velika vas in dobra fara; tisti farman je bil mojega očeta pravi brat“ (Oefele Script. rerum boic, tom. I. p. 245 — „Illir. Blatt“. 1838 št. 39). Da je B. Zeng prišel na Kranjsko, se je po tem lahko zgodilo, ker je bila gospa Friderika ortenburskega iz rodu žl. Tekov na Švabskem, katerega lastina je bilo mesto Mindelhajm; Ribnica pa se je štela ortenburska posest. — Bolj star spomin še je o kamniški šoli. V listini iz l. 1395., po kateri je Oton Stüppel, farman v Kamniku in nadmašnik na Gorenskem, k farni cerkvi vert daroval za večno opravilo, je pisano, da tisti vert je zraven šole, in da šolnik (Schulmeister) ga ima uživati, in za to vsaki dan večernice opravljati. (Izpis iz kamniškega arkiva v spisih kneza fr.

Hohenwarta). — Naj starja na Kranjskem je sicer ljubljanska šola, kakor se samo na sebi dá misliti, in kakor tudi pričuje stara listina iz l. 1418. Poleg tiste je nadvojvoda Ernest dovolil prošnjo ljubljanskega farmana Jurja Hagenreuterja, da se pri sv. Nikolaji, kjer je bila šola že popred, je pa po nemarnosti predstojnikov cerkvenih odnehala, taka zopet iz novega vstanovi. (Privilegienbuch der Stadt Laibach Nro. 75. — Archiv für Krain. 3. Heft S. 253). — Za idersko šolo je pričevanje iz l. 1581. ker je v tedajšnih evang. kerstnih bukvah zasnamovan Hans Hofer, šolnik v Idrii, in zopet l. 1594. Peter Gallus, šolnik ravno v tem mestu. (Evang. Taufbuch in Laib. Domarchiv. — Mittheil. des hist. Vereins f. Krain 1863 §. 84). — Za postojnsko šolo kerstne bukve povedo, da je že bila l. 1702; Anton Kopriva se tistega leta imenuje ondi šolnik (ludimagister), l. 1704. pa Andrej Küller (Letno sporočilo gl. šole postojnske l. 1864). — O loški in novomeški šoli bi se tudi moglo misliti, da morate biti bolj stare, zlasti poslednja že iz prejšnjega časa, kakor pa je bil gimnazi vstanovljen l. 1746. — Tukaj dane naznanila kažejo, da se tudi o šolskih rečeh dá kaj več zgodovinskega najti, samo iskati se mora. „Išite, in boste našli“, tudi tukaj velja.

Hitzinger.

Zgodovina postojnske šole. *)

Vsakteri bi menil, da šola postojnska že precej stara biti mora. Kajti znamenitost kraja — Postojne — ki je že leta 1403. sedež poglavarja postojnskega in kraškega bil, leta 1645. pa lastno duhovnijo prejel, to misliti dopušča. Vendar z zgodovinsko gotovostjo prvega začetka te šole terdit nismo v stanu.

Prvikrat najdemo to šolo omenjeno leta 1702., in sicer v krstnih bukvah postojnskih, ktere spričujejo, da je v tem letu Anton Kopriva orglavec in učitelj (ludimagister) bil. Ravno tako imenuje povedana knjiga leta 1704. Andreja Küller-ja učitelja šole postojnske. V letu 1709. pa, kakor se kaže iz stare listine, je Gašpar Gačnik vsakokratnemu orglavcu in učitelju njivo in travnik v žitek podaril.

Od tega časa nimamo nobenih zgodovinskih pismenih dokazov notri do leta 1792. V tem letu najdemo v nekem spisku

*) Iz letošnjega sporočila postojnske glavne šole.

vseh šol na Kranjskem tudi postojnsko šolo omenjeno. In krstne bukve tega časa zopet pričajo, da je od leta 1792. do 1795. Pavel Knobel učitelj (professor scholæ norm.) bil. Neki zapisnik pa kaže, da je leta 1803. Anton Wenzais v početni šoli postojnski učiti jel.

Leta 1808. so se po vsem postojnskem okrogu darovi za novo šolsko poslopje postojnsko zbirali. In po krepkem prizadetji okrožnega poglavarja Jožefa žl. Kreuzberg-a je bilo v resnici še tisto leto na mestu, ker je cerkev sv. Andreja, že leta 1470. omenjena, pa od leta 1781. popuščena stala, novo šolsko poslopje sezidano, katero je do letašnjega leta brez vse spremembe stalo. V tem letu je tudi bila iz raznih doneskov prvotna, če ravno ne velika, šolska zaloga ustanovljena.

O času francozke posesti v naših krajih je bil zraven poprejšnje šole tudi gimnazi ali kolegi s šterimi razredi 10. avg. 1810 ustanovljen. Vodija in učitelj mu je bil tedajni farman Andrej Magajna s plačo 1000 frankov, in njegov duhovni pomočnik Joan Schutz s plačo 900 frankov. Do leta 1812. sta bila sama 2 razreda, a leta 1813. bi bil moral tretji, in 1814. četrti razred odprt biti. Učilo se je: keršanski nauk, francoski, latinski in laški jezik, zemljospis in zgodovina ter aritmetika. O francozki dobi sta v početni šoli učila Valentin Persoglia in Anton Wenzais obedva v eni sobi, še le leta 1812. ste bile tej šoli dve sobi odločene.

V letu 1818. se je bila srenja postojnska obrnila do Njih Veličanstva cesarja Franca I. s prošnjo, da bi v Postojni glavno šolo ustanoviti blagovolili. In po sklepu Njih Veličanstva od 17. septembra 1818. je bila za Postojno glavna šola potrjena in leta 1820. odprta. Izvoljeni so bili za to šolo trije učitelji z začasnim podučiteljem, vodstvo pa je bil prevzel tedajni farman Andrej Uršič. Od leta 1825. do 1844. so bili ravnatelji deželjski gospodje, namreč vsakokratni učitelj IV. razreda; od leta 1844. pa do zdaj je vsakokratni katehet tudi začasni vodja.

Leta 1860. se je v tej šoli risarija vpeljala, 1862. sadjoreja in 1863. deklinška obrtnija, kar je bila živa potreba za naš notranjski mladež, da se vadijo dečki drevje ceniti, ter množiti in zlahčniti, deklice pa plesti in šivati. V povzdigo šole in v pospešbo sadjoreje je dobila šola leta 1863. tudi nekoliko zemljišča na Soviči v vedno lastnino za drevesno šolo.

Po dovoljenji deželjske vlade od 16. junija t. l. bo letas

tudi šolsko poslopje prenaprejeno. Dajal se bo namreč trem učiteljem, ki so do zdaj stanovališča v šolskem poslopju imeli, primerni denar za stanišča, ter se bodo prostorne šolske sobe, ki so do zdaj silno tesne bile, napravile.

Že naši spredniki so, kakor je bilo zgorej rečeno, spoznali, da je srednja šola na Notranjskem potrebna. Če je pa bila že takrat potrebna, koliko bolj zdaj, ko vse napreduje, in se nihče več samo starega držati ne sme, ako hoče v človeški družini kaj veljati. — Če pomislimo dalje, da je Postojna središče med Ljubljano in Trstom, med Gorico in Reko, moremo reči, da ravno v Postojni je naj pripraviši kraj za nižjo realko ali pa za realni gimnazi.

Ravnatelj.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

xxx.

T. „Kakor nalasč, tvarine dokaj“ — praviš; popiši in razloži mi torej besedico nalasč!

U. Nálaš, nálašč pa tudi navlašč se piše; vendar ni celo to, kar je po Janežiču str. 222: izvlasti, zvlasti, zlasti, navlasti (= lat. praecipue, maxime — nemšk. besonders, insbesondere), kar imenuje reč ali osebo ter jo stavi nad druge, n. pr. Vsaka strast popači obraz človeku, zlasti pa nevošljivost. Ravn. — Velika božja dobrota je vino, iz vlasi za bolnike. — Ravn. —

T. Da je sč ali sč iz *st*, se vé; v stsl. je navlasti adv. proprie, peculiariter, recte na vlasi cf. vlast; nsl. last dominium; vlast potestas prip., zlasti praecipue. Mikl.

U. Ali se torej loči last in vlast?

T. Menda ne; kakor v mnogoterih, izpusčamo tudi tukaj v: last, lastno, lastnost, lastnija n. vlast, vlastno itd. Sicer ima vlast dva poglobitna pomena: a) kar pravimo lastnina (Eigenthum, Heimat, Vaterland zlasti v českem, dominium) in b) oblast n. obvlast (Gewalt, imperium, potestas) iz glagola vlasi ali vladati imperare, dominari (od tod vladika dominus).

U. Tedaj se ima ločiti tudi zlasti in nalasč.

T. Zlasti je hrov. navlast-ito (ali osobito besonders, vorzüglich) in nálašč je navlaš (consulto, vorsätzlich, studio, eigens, mit Fleisz). — Metelko in za njim Murko ima tudi

prilast (von lest, list, die Täuschung, der Betrug), was der Kuh während des Melkens zu essen gegeben wird (in einigen Gegenden Steiermarks lizanje). Toda Dobrovski misli, da prilast lisica), ampak iz last, kar se kravi tedaj v last ali privid *ms.* in iz list (fras, dolus, goth. lists list, rad. lis, cf. last da), kar se mi celo verjetno zdi.

XXXI.

U. Besedo „dokaj“ sem pa od tebe sprejel, toraj mi jo moraš ti razložiti.

T. Do v sostavah dodá ali dostavi, kar je sploh manjkalo, in kaže dokončno dopolnjenje: dokaj, t. j. prav mnogo, dosti, obilo.

U. Od kod pa dosti, dost in zadosti, ali tudi dosta se bere tu in tam?

T. Dosti, zadosti s polglasnikom na koncu in s sploh znanim predlogom, ali po izreki dost, v hrov. s polnim glasnikom dosta. Tudi v nsl. so se poprijeli nekteri pisave dosta, ker jo razlagajo iz staroslovenskega.

U. Kako pa že spet?

T. Mislijo eni, da je stsl. imenska sklanja v rod. do sita (iz do in sit, syt, dosyti satis iz dosijtiti sufficere) nam. zaimenske sedanje do sitega (sat, satis satt, sattsam), kakor zdavna, z lepa, zjutra, ali v daj. kmalu (k malu ali malemu) itd.

U. Drugi pa menijo, da je vse to domišljava ali presi-ljava, ter zelo dvomijo, da bi to res bilo.

T. Res se da dosta razlagati na ravnost iz glagola dostati (sufficere, dosta zur Genüge, dostaje mi namesti dosta je mi itd. v hrov.); vendar je bolje, da imamo saj nekaj gotovih razlogov, če tudi ne dokaj.

U. Kaj pa dovolj ali dovelj, kakor se tudi piše?

T. Dovolj je iz do in volja, volja pa iz voliti in to od veléti; tudi dovléti in navdoléti je znano v nsl.: Ni si dal navdoléti (befriedigen) — pravi Ribničan; sploh je pa v stsl. v različnih oblikah: dovléti, dovliti se, dov'leti, dovoléti, dov'lati sufficere, contentum esse, dovol' satis; nsl. dovoli ali pa dovolj, da se l glasi na tanko, serb. dovoljno; dovelj kakor v stsl. polglasnik namesti polnega o.

U. Kteri razloček je med dosti in dovolj?

T. Po besedni razlagi se da obračati dosti (iz do - sit) bolj na vnánje, dovolj (iz do - volja) na notranje, kakor p.

prost (prostréti, prostor) in svoboden (svoj - biti), gotov (paratus) in svěst (conscius) itd.

XXXII.

U. Ker je konec prednjega mesca tudi konec šolskega leta, bi bilo prav, da bi se o tem kaj pomenila zlasti, ker sem si svěst, da bo dobro moje spričevalo ali kakor pravijo drugi, da bo čedna moja svedočba.

T. Ali je pa tudi gotovo? Zakaj ne rečeš n. spričevalo krajše in lepše spričalo, spričba, pričba?

U. Ker je tako natisnjeno v tistih imenitnih pismih, ktere dobivajo latinski učenci sredi in konec šolskega leta, razun veliko družih imenovanj, ki se pa le proti solncu lahko beró.

T. Nekdanji latinski učenci so dobivali spričevala v latinski besedi.

U. Sedanji pa samo v nemški, le sim ter tje se belo svetijo tiste imenovanja nekaj v latinskih, nekaj v cirilskih velikih pismenih.

T. Da izvedo še drugi to posebno imenitnost, beri, če znaš, imena po versti, kakor so razpostavljene po tvoji spričbi iz prvega polleta!

U. „Testimonium, svédoctvo, svidectvo, vysvědění, svédočva, attestato, testimoniu, svídočanstvo, spričevalo, bizonyitvány, zeugnisz“.

T. Pač imenitno, ravnopravno, kej pisano pismo v enajsterih jezicih mnogojezične Avstrije!

U. Pa še imenitniše nam učencem je to, kar pišete vanje vi učitelji, ki je še vse bolj različno pisano, in še vse večeravnopravstvo razkazuje!

T. Prej jih je bilo očitnih znamenj v latinskih spričbah, kolikor je perstov na roki; zdaj jih imamo pa še več, kakor je perstov na obeh rokah.

U. To se pravi: dokaj, dovolj in dosta! Torej jih le malokdo vé; vendar bi prav bilo, da bi bile znane očitno, in tudi, v katerem redu si nasledvajo, da bi poredni, t. j. poredni učenci tolikrat za nos ne vodili svojih staršev in dobrotnikov!

T. Ker imam te dni tudi dokaj, dosti in dovolj opravit z dobrimi in slabimi svedočbami, torej ti hočem le navadne znake za zdaj napisati po številkah brez posebnih do-

ločil, in sicer le v nemški besedi, v kateri jih prejemajo sedanji latinski učenci. Sledijo si v tem-le redu:

1) ausgezeichnet, 2) vorzüglich, 3) sehr gut, 4) recht gut; — 5) gut, 6) befriedigend, 7) genügend, 8) ausreichend, 9) eben ausreichend ali kaum genügend; — 10) minder genügend, 11) ungenügend, 12) ganz ungenügend ali gering, in da jih je ravno 13): sehr gering. — Kolikor više po številki, toliko slabše, in čim nižje, tem boljše.

U. In čim bolje, tem lažje prepeva dobri učenec konec šolskega leta znano veselico:

A — a — a

Laeta sunt tempora . . ali po slovenski:

A — a — a

Šola je néhala!

Prišel je zdaj že zlati čas,
Čas praznikov, juhej! za nas

A — a — a

Šola je néhala!

I — i — i

Kdo se ne veseli?

Sladák je mir, ko neha boj,
Sladák po delu je pokoj,

I — i — i

Kdo se ne veseli?

E — e — e

Preč so težave vse!

Dva mesca bomo rájali

Brez vse skerbí vstájali

E — e — e

Preč so težave vse!

O — o — o

Vsim se zahvalimo,

Ki ste učili nas lepó,

Iz glav preganjali temó,

O — o — o

Vsim se zahvalimo.

U — u — u

Zdaj pa le berž domú

Objet vse preljubljene:

Juh! starše, bratce, sestrice!

U — u — u

Zdaj pa le berž domú!

(J. N.)

Pisma dveh slovenskih učiteljev.

Na Zelenem polji na sv. Jakopa dan.

Dragi Tugoslave!

Zeló me veseli, da mi večkrat pišes; prav rad ti odgovarjam na tvoje prijazno pisanje. Resnično je vse, kar mi pišeš; pa glej, kdo bi vedno preduhetoval samo resnobne reči! Poslušaj, ti bom povedal, kakšno povest sem jaz te dni bral: V nekem mestu — ne vem že prav, kje — je bival prav ume-ten slikar. Daleč mu ga ni bilo enakega v njegovi umetnosti, in je slovel široko in daleko. Bil je pa ta možiček tudi zeló nagle jeze, da ga je vsaka majhna reč tako zgrabila, da je jel hudovati se in razsajati. To zvé neki dobrovoljček, ki ni bil daleč od unega kraja, in kateri je bil tako prebrisan, da je

znal svoj nos tako zaberniti, da ga je z dvema perstoma beznil, in nos je ostal na drugi strani, in je bil tedaj obraz ves drugačen. Ta dobrovoljček vzame prav lepo oblačilo na posodo, najmè kočijo, in se pelje z dvema strežajema v mesto, kjer je slikar stanoval. Napové se pri slikarju za — Bog vé, kakšnega — plemenitaža, in ga prosi, da naj pride k njemu in ga zmala. Slikar je berž pripravljen, da gre v gostivnico, in mala možaka. Ko je slika že na pol izveršena, zaviha ta možak svoj nos, in glej, obraz je ves drugačen! Slikar poterpežljivo popravlja sliko. Preden pa je slika dokončana, se možak usekne, in nos je zopet drugače obrnjen. Tako naredi mož še enkrat; slikar pa verže sčenko in barve ob tla, in zakriči: „Taki nosovi se ne morejo malati!“ Možak pa pristavi: „In takih ljudi ne more nihče prenašati!“

Kaj ne, ljubi moj, ta dobrovoljček je dobro plačal nesterplivega slikarja! — Drugo enako prigodbo pa beremo v drugem „Berilu“ od nepoterpežljivega hlapca, ki je tolar služil za to, da se cel dan ni hudoval, in glej, zaslužil ga je, in gospodar mu ga je tudi pošteno odrajtal, pá mu tudi pristavil kratek nauk, ki se dobro podaja ne le samo unemu hlapcu, ampak slehernemu človeku, posebno pa učitelju. Od kod neki to pride, da starši od svojih otrok vse radi poterpé, drugi jih pa precej ujezijo? Od kod neki to izvira, da nas nekteri otroci veliko prej ujezijo od nekterih?

Prava keršanska poterpežljivost izvira iz ljubezni do Boga in do bližnjega, in ta polajša vse britkosti in uči vse poterpežljivo prenašati. Če to premišliš, ljubi moj, ne boš se čudil, kako da so pagani tak pregovor od učnikov imeli; niso imeli viših namenov pri svojih opraviilih od časne koristi in dobička. Drugače pa je pri keršanskem učitelju. On dobro vé, zakaj dela in zakaj se trudi. Če ga tudi večkrat navdaja nejevolja in mu duh peša, oživi in pokrepča ga zopet keršanska ljubezen. Nepoterpežljivi učenik je zares podoben medvedu, ki se je spekel pri vroči ponvi, potem pa jo je ves stogoten iz masčevanja stiskal k sebi.

Kedar mene drugi milujejo, jaz pa druge milujem. Poterpežljivosti ni potrebna le učeniku, marveč slehernemu človeku. Ako mene kmet miluje, da se moram ukvarjati z nevednimi otročaji in zmirom eno goniti, milujem pa jaz njega, ki mora tolikrat in tolikrat po njivi hoditi, in tolikrat na snop udariti,

preden dobi zerno iz njega. Pa, ljubi moj, nikar ne verjemi, da bi to milovanje ljudem šlo iz serca! S tem se nekteri učniku le prikupujejo, češ da njegovo delo tako čislajo, nekteri mu pa kakor pravimo s takimi frazi ližejo le komplimente. Vse drugače ljudje govoré, kedar učenik zasluženó plačilo od njih terja. Eno uro ali kaj, se glasi od vseh krajev: „Ima otroke, pa jih zmerja pa še ktereга pretepe; kedar se jih pa enkrat naveliča, jih pa spodi, mi ga pa zato moremo plačevati“. Res je, da tudi nekteri omikani ljudje učitelja milujejo, ki se mu s tem ravno nočejo uklanjati; ali kedar tako govoré, ne mislijo ravno preveč globoko. Ali mar druge opravila niso velikrat še težavniše, ter duha bolj natezujejo, kakor učiteljeve. Vradnik pri davkarijah dan na dan števili, tako da na zadnje ne vé, koliko je dvakrat dve. Za šolskim letom nastopijo šolski prazniki, v kterih se učitelj kolikor toliko odpočije. Opravila duhovskega stanu so tudi veliko težavniše in dolžnosti, ki svečenika vežejo, veliko bolj hude od unih, ki jih ima učitelj. Da bi pa kteremu boljši kosček, ki ga zavžije, zavida val, tak pa nisi bil nikdar, dragi moj, vem da si zadovoljen s tem, kar ti stan pripusča. Da boš pa še ložeje v svojem stanu poterpel, pomisliva enkrat, kako so visoko učeni in sveti možje učiteljski stan obražtovali. Slavni Janez Zlatoust, ki je bil gotovo zelo omikan, rekel je, da bolj ceni tega, ki otroke prav odreja, kakor naj umnejšega podobarja; kajti učitelj izobražuje neumerjoče človeške duše. Bolj ko učenik take in enake reči prevdarja, bolje bo ljubil svoj stan, in iz ljubezni do stanu prenašal tudi sitnosti, ki so ž njim res da v obilni meri sklenjene.

Zalostnih ur se pa v nobenem stanu ne manjka; tacih trenutkov, v kterih človek pred očmi vidi vse černo, obraniti se ne more tudi naj bolj blaga duša. Takrat naj pa voljno poterpi; po hudem vremenu solnce lepše sije. In da bova se tako obnašala, iščiva tam pomoči, kjer je gotovo najdeva!

Z Bogom!

Tvoj resnični
Svetoslav.

P a š n i k.

Domovina. Učitelj Miroljub gre po popoldanski šoli v svoj naj ljubši kraj — v mali vertec pri šolski hiši, in ker je zelo truden, se usede v senco na klopico, ter gleda v pisano,

dišeče cvetje, — in lej! naenkrat vidi, da se skloni iz cvetja postavna lepa žena, ga nekaj časa milo gleda, potem pa mu reče: „Dragi mož, ne bodite hudi, da vas motim! Jaz sem mati domovina, in sem prišla priporočevat in vas prosit za svoje mnoge sine in hčerke, ki so v vaši šoli. Vem, da so vam večkrat nehvaležni, toda prosim vas, poterpite ž njimi, sej tudi meni veliko prizadenejo, pa vendar še nikoli do njih ni omerznilo moje materno serce. Gojite jih skerbno, da bodo postajali dobri, pošteni ljudje, in da bodo vedno vdani in zvesti svoji materi, ki jih tako iskreno ljubi. Varujte, da mi jih ne popači in ne odpelje kaka malovredna ptujka! Gojite jih Bogu na slavo in meni na korist; hvaležna vam bodem, in spoštovala vas bodem zavoljo tega blagega dela, dokler se bode klicalo moje ime“. — Miroljub hoče tej neznani ženi odgovoriti, — pa — ko pogleda po vertu, ne vidi nikogar pri sebi, ker le sanjalo se mu je tako, ko ga je trudnega spanec nekoliko pozibal; vendar pa modri učitelj te lepe in resne sanje sedaj ne pozabi, ter vedno ravná po naročilu skerbne matere domovine.

Mladost je veliko vredna. Človek nima nič lepšega, kakor je mladost njegova. Ako mladost zgubi, zgubi naj boljši svoj zaklad. Zgubi pa človek mladost takrat, kedar jo zapravlja in zapravi tako, da je ne rabi in ne potroša za malovredne reči pa tudi ne zamuja njenih zlatih ur, da bi jih pustil prazne iti mimo sebe, da bi si ne nabiral potrebnih in koristnih ved in lastnosti za svoje pozneje leta.

Učitelj naj govori otroški jezik. Če učitelj hoče, da ga učenci razumejo, naj govori ž njimi tako, kakor otroci govoré sami med seboj. Zeló nespametno je, če se učitelj hoče v šoli bahati in svojo učenost kazati s tem, da govori prav po novojezikoslovnem merilu, in da male otroke terpinči z besedami, ki niso sploh navadne. Učitelj naj nikar ne misli, da s takimi modrijami kaj posebno koristi učencem, in da se drugače ne more prav govoriti. Naj lepši jezik v šoli je tisti, ki se sicer na tanko ravná po vseh slovničnih vodilih, pa je vendar domači in lahko razumen. Bolj odrasčenim učencem se naj še le razjasnujejo mnogi jezikoslovni izrazi, nenavadne in posebne besede i. t. d.

Kaj nam koristi dogodivsčina. (Po francoskem.) Ne brez vzroka so imenovali že od nekaj zgodovino luč časa, varovavko dogodeb, zaupljivo pričo resnice, vir dobrih svetov

in modrosti, vodilo lepega obnašanja in običajev. Zakaj brez nje bi samo zakraj stoletja in dežele, v kateri živimo, obseči mogli, in zaperti bi bili v majhno okrožje svojega spoznanja in premišljevanja. Brez nje bi zmiraj le tisto otročje upanje imeli, ki nas ne soznani z vsem svetom in nas pusti v nevednosti vsega tega, kar se ji že zgodilo in kar se ima še zgoditi. In kaj je malo število let, ki jih ima naj stari človek! Kako majhen je tisti del zemlje, ktereга moremo v našem revnem življenji obhoditi ali si ga pridobiti? Kako malo so nam znane poglavitne strani sveta, in kako dolga je versta stoletij, ki so se že zverstile eno za drugo, kar svet stoji? In vse, na kar se bodo naše učenosti vpirale, bi bilo za nas neopazljivo, ko se ne bi povestnice učili, ki nam kaže vse stoletja in vse dežele, nas soznani s kupčijo ljudstev starega veka, oberne naše oči na njih dela, njih začetbe, njih čednosti in pregrehe; kar nam daje modrega spoznanja, k kateremu nam pomaga; ali ki nam podeli modrost, ki je veličastna po naukih slavnih mož.

Zgodovina je vsem ljudem, če se je dobro učé, naravna učilnica. Ona nam naznanja pregrehe, odkrije čednosti, ki so le na videz, izbije slabe navade in ljudske vraže, zatira sleparijo bogastva in minljivega velikolepja, in dokaže nam tudi s prepričevavnišimi zgledi, kakor vse druge filosofije, da ni nič večega in hvale vrednega na svetu, kakor je poštenost. Pokaže nam na dalje tudi, da je čednost pravo blago človekovo, kar ga more v resnici storiti, da je spoštovanja vreden.

Dogodivščina nas uči slednjič čednost spoštovati in spoznavati dobrotljivost in slavo, če se ravno ne prepričamo od pravega stanu siromaštva in nesreče, kakor tem nasproti ona nas tudi navduši, da sovražimo zeló in da se nam studi hudobija, če bi bila ravno s škerlatom oblečena, se svetila kot solnce in sedela na prestolu.

V. M. Trbánski.

Malikoslovje.

Spisal Fr. Metelko.

(Dalje.)

Potrimba pravijo, da je bil Radegost. Nemec Ekhard je ime Potrimba *) izpeljal iz potreba.

*) Derivatur autem vox Potrimbus a sorabico nomine potréba sive potrebný egenus, indigens a verbo trebam, quod significat egeo, indigeo. (Monum. Intreboc. pag. 77.) Novice teč. 9. l. 30. 1853.

Pozvizzd, bog burje in viharjev pri malikovavskih Rusih.

Prabog je bil zmed vsih bogov izvirni in nar višji, bog vse oblasti v nebesih in na zemlji. Pri Slovakih se je beséda Prabog do današnjega dne še ohranila. Pra — je predlog kakor v pradéd, pravnuk itd. po sadanje preddéd, predvnuh itd.

Pramen (promenj), Prom, Prome, Parom, Prouen. Se je spreminjal kakor svetlôba ali žarek. Helmold („Chron. Slav.“ I. c. 83. p. 68, H. str. 260) piše: „Illic inter vetustissimas arbores vidimus sacras quercus, quae dicatae fuerant Deo Prouen. Illic secunda feria populus terrae cum flamine et regulo convenire solebant propter judicia“.

Pramžimas (Prabrama, Praživot), je bil na Litavskem začetnik vsega življenja; Prabog, svetloba, vzrok stvarjenja.

Pramžu je bilo imenovano Pramžimasovo stanovanje. *)

Praurime (Pravtime) boginja svetega ognja, ki so ga mogle device (imenovane Praume, Vestalinen, Vestalike, Veste, odtod izpeljujejo nekteri „nevesta“ ne Vesta, ali ne v devištvo odločena, in Vesta od *ἑστια* dom, greška Hestia in indjanska Agnaja ste tudi boginje ognja.

Pravda, Pravo, kar Perun.

Prija, kar Živa.

Pripegal (Pripekal), kar Živa.

Prokorimos, kar Pramžimas.

Priapus, kar Tur.

Propastnik (Priepasnik), kar Pekelnik (od propast, brezno).

Prone, Prono, Proven, kar Perun.

Provo, Pravo, bog pravice.

Prvesnja poméni še zdaj pomlad pri Slovakih, kar Vesna.

Přemysl v. Libussa.

Pušč (Puscetus) bog končanja.

Pistric (Pusteric) bog osode (veči del hude). Mende od Pija — ta bivšega v versti Černoboga in streti. Od njega (H. str. 290) se bere: „Idolum Pusteric intus cavum est et aqua repletum atque igne circumdatum cum ingenti sonitu aquam illam in adstantes instar flammaram evomit“. Nekdanji „hlapon“.

Radagost, Radagaisus je po nekterih menjenji Ra-

*) Svete ptice Slovenov. Číslo 11. tečaj 3. gavran číslo 14. tečaj 3.)

degost. Od unega Středowsky (Sacr. M. hist. p. 37. H. str. 11) piše: Radgost seu Radagostus ex famosioribus Deaster unus et per plurimas slavonicarum gentium regiones praecipua religione celebratus, qua a Radagosto famosissimo inter Scytas et Gothos rege suum nomen et institutionem trahere perhibetur et hac ratione et occasione pro numine est a Slavis sublevatus“. Radagost (bog veselja in gostarij) je živel leta 411. Drugi pišejo od njega, da je bil slikan (malan) z levovo glavo, ki je bil na njej prelépo kovan venec, in gosi ali labudu podoben ptič z raztegnjenima perutama. Čern konj mu je bil posvečen, ki se nanj ni smel nihče drugi vستي, ko le njegov duhovnik. Ta konj jim je služil v prerokovanje. Veliko slovesnost so mu posebno spomladi doprinašali.

Radamaš podzémeljsk bog, kar Pekelnik, Merot ali Marovit.

Radegost, Radihost, Radigost (Mercurius) je sestavljeno ime z besedo radost, ki pomeni veselje in gost (hospes). Masi v bukvah „de Diis Obotritarum“ (c. 4. p. 72.) pravi: „Radegast forma erecta augustiori conspicuus erat — facie rotunda ad majestatem magis quam venustatem composita, pars imaginis pulchritudinem herois, pars vero res gestas et insignia illius ostentat.“

Rarah, Rarašek, kar Pekulik.

Rassa ali Rosa je bila velika slovesnost zedinjenosti ognja in vode; na Poljskem Sobotka, na Prusovskem Kekiris, na Volhovskem Kokkuris in na Litavskem Rassa ali Rosa imenovana. Obhajali so jo 23. Rožnika zvečer, ker so ogenj nétili in cvetlice v vencih v vodo metali.

Ragana na Litavskem, kar Vilu (Nymfé). Ragutis na Litavskem, kar na Rusovskem Uslad bog gostja.

Razi, bog sveta (svetovavec).

Razivia, t. j. Rodiva kar Živa.

Rugevit v. Barovit.

Rusadla ali Turice je pri Slovakihi imenovana slovesnost dne Létnice o vinkuštih, ko še zdaj visoke drevesa pri hišah stavijo. Mende namesti Rusalo ali Risalo, ker Ris in risati ima tudi pri Slovencih vražen pomén.

Rusalke, povodne device, ki v globočinah vod prebivajo (Sirenen).

(Dalje sledi.)

Šolska letina po Slovenskem.

Kedar pride žetev in jesen, in se spravljajo poljski pridelki, radovedno prašamo eden drugega, kakšna je letina. Dobro in bogata letina prinasča dobre, slaba pa hude čase. Taka je tudi na šolskem polji; torej menimo, da „Tovars“ prav stori, če po svoji domačiji nekoliko ogleda, zaznamova in naznanja posebno pridelke ljudske šole. — V Ljubljani so bile šolske spraševanja od 25. do konec julija. V c. k. normalki je učilo z gosp. vodjem in s tremi gosp. kateheti še 11 g.g. učiteljev in podučiteljev, vkup 246 ur na teden, in so imeli učencev (z duhovnimi in svetnimi pripravniki vred) 981. Natisnjena razverstitev učencev je po stari šegi — vsa nemška. — V mestni glavni šoli pri sv. Jakopu so učili z gosp. vodjem vred 4. g.g. učeniki, vkup 96 ur na teden, in so imeli 421 učencev. Šolsko spraševanje v tej šoli je bilo letos posebno živo, ker je prišlo poslušat veliko poslušavcev in poslušavk iz vseh stanov. Napredek te šolske mladosti je bil, kakor druge leta, tudi letos po slovenski in nemški natisnjen. — V dekliški glavni šoli pri Uršulinaricah v Ljubljani je učilo v vnanji in notranji šoli zraven dveh gospodov katehetov še 26 č. č. nun, vkup 373 ur na teden; učenk je bilo 1010. V razverstitvi učenk so slovenske imena po slovenski pisane. Posebno znamenite so bile v tej šoli obertnijske reči, ki so jih učenke za skušnjo naredile in očitno razložile. Ravno tako smo se tudi čudili prelepim in natančnim risarskim izdelkom v realki, ki so bili letos perikrat tako bogato razstavljeni. —

(Dalje prih.)

Novice.

Iz Jelšan. Ljubi „Tovars!“ Z veseljem te prebiramo tudi pri nas na Teržaškem; pa kaj rabi! gledamo in gledamo, pa ne najdemo nikakovega dopisa iz naših krajev. Kako je to? morebiti ni nobenemu mar za te! ali mar imamo kak drug šolski časnik? Odkrito-serčno ti povem, da nimamo nobenega. Pa slišal sem tudi že, da si ti le samo za Kranjce, ker nimaš naznanjenih učiteljskih prememb na Teržaškem. *) Tudi pri nas, akoravno ni navada, so začele se prazniti šolske klopi. Kaj bomo zavoljo tega naredili, pogovorili se bomo pri učiteljskem zboru 12. sept. t. l. — Sicer pri nas šole napredujejo.

*) Ali bi se ne moglo temu pomagati?

Pis.

Odgovor: Prav lahko in rado, če bi le kdo hotel tako dober biti, da bi nam naznanjal ondašnje novice.

Vredn.

Naš v. č. gosp. dekan za povzdigo ljudskih šol resnično veliko storè. Več novih šol so že napravili v kratkem času, in ravno sedaj se tudi dve snujeta, namreč v Golcu in Podgrajah. Ako Bog dá, časoma se bode vse vredilo.

Srečan Pirc.

Iz Terbovlja. 20. jul. Žalostna naključba nam je ta dan napravila pogreb osem let starega učenca, mlinarskiga sina v Gaberskem. Oče ponudi zalemu sinku verč, da naj bi šel po vode, kateri pa reče, da ga vselej roke bolijo, kedar nese z vodo napolnjeni verč, in zavoljo tega si izvoli bokal. Ko deček že na pol pota nazaj pride, pade s steklenico tako nesrečno, da si na spodnji bokalovi polovini tako globoko prereže žile na vratu, da mora naglo umreti. Oče ga pogreši, in pošlje starejega sina za njim pogledat, ki dobi bratca že mertvega. Serce se mi je treslo, ko sva z gospodom katehetom ogledovala to morišče. Korenica na zeleni ravnini zraven bistrega potoka je mogla biti vzrok, da je sirotej padel in mogel umreti. — Ta žalostna prigodba nas uči, da je nevarno, če se otroci pošiljajo kam s steklenicami.

P. Kovačev, učitelj.

Iz Kamnegorice. Ker se je že pisalo o šolskih veselicah, naj tudi jaz nekoliko omenim, kako smo praznovali šolski god svetega Alojzija. — Zjutraj ob pol osmih smo šli s šolsko mladostjo v domačo farno cerkev, kjer so naš gospod katehet brali sv. mašo. Po tej sv. maši pa pridejo še gospod oče v šolsko versto, in šli smo s šolsko zastavo iz domače cerkve pol ure daleč v cerkev matere božje pri Kapelici v Kropi. Ko pridemo tje, je kropuska mladost ravno dokončala svoje opravilo, in združene ste bile dve veseli družbi z zastavama in z enim blagim namenom. Potem berejo sv. mašo naš duhovni oče pri lepem stranskem altarji sv. Alojzija. Po sv. maši smo zapeli še nektare sv. pesmice, in šli smo zopet proti domu. Pri zadnji hiši iz Kroe gredé pa smo se ustavili, kjer so nam naš šolski oče blagor. gosp. A. žl. Kapus in drugi dobrotniki napravili primerno kosilice. Mladost se je radovala in prepevala svoje pesmi, da je bilo veselje. Pri sklepu tega radovanja pa se oglasi še mlada deklica, ki prav ginljivo razlaga pomen tega lepega šolskega praznika in serca pobožno vnema. Po poti domu gredé zapojemo še nekaj veselih popotnic, in tako smo dokončali naš veseli šolski praznik, ki ga mladost gotovo ne bode kmali pozabila.

J. Pirnat.

Iz Zaberda. „Tovars“ ti si vedno prizadevaš, da nas kreпчаš pri trudnem šolskem delu; pa veliko več bi še lahko storil, če bi te bolj podpirali naši tovarši. Koristno in spodbudno je za učitelja, če se večkrat pogovarja s svojimi dobrimi tovarši, ki obdelujejo enako polje. Posebno je treba mlademu učitelju, da se pogovarja s skušeniimi sobrat, da si vedno pridobuje novih moči, in da ga ne posili pogubljivo mehanično spanje. Dvakrat siromak je učitelj, ki ni vnet za svoj stan, in le toliko dela, kakor tlačan na tlaki; pa tudi siromaki so njegovi učenci, ker pri njem zapravljajo dragi čas svoje lepe mladosti in se, žalibog, marsikrat še celó kvarijo namest boljšajo. Ljubi bratje učitelji, radi dopisujmo „Tovaršu“ svoje boljše misli za povzdigo

našega šolstva, in mu tudi odkrivajmo svoje rane, da se tolažimo in pokrepčujemo eden drugega!

F. P.

S posavskih bregov. Človek je že tak, da ložeje terpi, če komu potoži svoje nadloge. Tudi jaz imam nekaj na sercu, kar mi ga vedno teži, in Bog vé, kedaj bode boljše. — Pri nas imamo stare stare cerkvene orgle, ki so že popolnoma doslužile in se ne morejo kaj popraviti. Od mladih nog me že veseli lepo cerkveno orgljanje in petje, in ne hvalim se, če rečem, da se že leta in leta učim, da bi bolje razumel to neizmerjeno umetnost. Kupil sem si za terdo prislužene reparje prav lep klavir, ki je sedaj moja edina talažba v mojih samotnih britkih urah. Ko pride nedelja ali praznik, se mi serce taja, ko doma igram prelepe cerkvene pesmi in jim vpлетam primerne sprednje in končne igre, toda kako me zaboli serce, ko se potem usedem za staro omaro cerkvenih orgel, še bolj pa, ko zapiše pri meni nadušljivi in jetični meh in zabrilizgajo in zagercé na pol mustaste in hripove pisčali in ropatá oguljeno podnožje! Namesti da bi se človek, napajal v rajskih harmonijah, se pa mora jeziti (in malo manjka, da ne kolne) pri naj svetejšem opraviu. — Večkrat sem že nagovarjal srenjske možé, da naj se združijo in napravijo nove orgle, toda ker boljših ne poznajo, pravijo, da so stare še dobre, in da ni treba, da bi se z novimi orglami bahali, ki se ne slišijo iz cerkve, ampak napraviti hočejo velik nov zvon, ki bode bučal sosedom na ušesa. Jaz pa menim, da so dobre orgle bolj potrebne za povelicanje božje službe, kakor pa prevelik zvon, ki učitelju namest veselja pa le daje žalje, ki se mu prav malo vjemajo s šolskim peresom. Bog daj bolje!

V . . .

Konec šolskega leta.

Čast in hvala na višavi
Bodi tebi, večni Bog!
Da spet srečni in pa zdravi
Leta smo končali krog!

Serčna hvala, učniki,
Bodi vselej tudi vam,
Ker skerbiljivi ste vodniki
Čas težavni bili nam!

Z vašo pomočjo bistrili
Smo si glavo in sercé,
Vir smo učenosti pili,
Brali vednosti zlaté.

Zdaj pa kot slovenski sini
Poslovimo se od vas,
Bogu, carju, domovini
Zvesto vdani vsaki čas!

Mirko Zorin.

Listnica. Mnogim: G. Miklošičeve maše še nismo dobili. — Nekterim g.g. zlagavcem napevov: Prosimo, poterpíte! „Tov.“ ne more vsako pot natiskovati napevov; mu še vedno manjka pomoči. — Drugim g.g. dopisnikom: Hvala za lepe spise! Časomo pridejo vsi na versto. G. J. J. v P.: Prosimo še 30 kr. za prvo pol. „Tov.“

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.